

„Végy egy felesleges teret! Gondolkozz el benne és szabadítsd fel magad! Tedd otthonossá!” (Erdély Miklós Építészeti szakácskönyvéből)

„A külső formáknak csak annyiban van jelentőségük, amennyiben az ember bensejében lakozó szellemnek a kifejeződései.”
(Gandhi)

Mújdricza Péter 13

20 ÉVES AZ ELSŐ MAGYAR LÁTVÁNYTÁR KIÁLLÍTÓHÁZA – LÁTVÁNYTÁRI TERVEK ÉS IHLETŐ MŰVEK

2017. szeptember 15-e és október 23-a között a fenti címmel rendeztem kiállítást Budapesten, a FUGA alagsorában lévő T-alaprajzú térben, a Trezorban. A Trezor hivatalos neve egyébként Janáky István-terem. Megjegy-

zendő, hogy Janáky István építész és mester, nagyon szeretett a tapolcadi szeli vízimalomból kialakított Első Magyar Látványtár kiállítóházába látogatni, nem csekély örömet okozva ezzel e sorok írójának is. Jelen, FUGA-béli tárlat a diszeli látványtári kiállítóház megnyitásának huszadik évfordulója előtt tiszteleg. Valójában az Első Magyar Látványtár Alapítvány intézménye már 27 évvel ezelőtt megalakult. Alapítói Vörösváry Ákos, Gyökér Kinga, Ganczaugh Miklós, Albert Katalin, Pócsy Ferenc, Pócsy Ferencné, Lugosi Lugo László és Frankl Aliona művészpárok voltak.

Jómagam többéves építészeti praxist követően elkezdett művészettörténeti tanulmányaim során talákoztam először Vörösváry Ákossal, a Látványtár szellemi alapító atyjával. Szőke Anikó művészettörténésznek köszönhetően, aki egyik szemináriumát Vörösváry kuruclesi otthonában tartotta, megismertette hallgatóit az egyedülállóan különleges gyűjtemény egy részével és gazdájával. Te Ákos! – nem kellene ebből az anyagból egy múzeumot összehozni? – kérdeztem. De igen, régóta erre vágyom! – hangzott a válasz. Akkoriban épült a budai hegyekben Kondor Béla festőművész emlékére tervezett műteremházam, amit a családjuk felkérésére terveztem, és a még csak épülőben megtekinthető munka bizalmat kölcsönzött számomra, hogy a diszeli vízimalomból kialakítandó látványtári kiállítóház tervrajzait is elkészíthessem. Amúgy Vörösváry Ákos a romos-roskatag állapotban lévő diszeli vízimalmot éppen *Kondor Béla 12 kis rézkarcot* tartalmazó mappája ellenértékeként szerezte meg a nyolcvanas évek derekán a korabeli tanácstól.

Az *Új Művészet* hasábjain látványtári együttműködésünkről a következő sorokat írtam: „A Tapolca-Diszel templomterén álló ház a festői szépségű Csobánca néz, olyan miliőben, mintha Kurosawa *Álmok* című filmje utolsó képében, „*A vízimalmok falvában*” járnánk. A molnárlakást egy „híd-
14 ház” kapcsolja össze az Eger-patak túlsópartján álló malommal. Ez utóbbi falai közé terveztük az Első Magyar Látványtár Alapítvány képtárát, megmentve egyúttal a műemlék jellegű, több száz éves ipari épületet a pusztulástól. A vízimalom alaprajza egy nagy nyomtatott 1-es tükörképét rajzolja ki. Homlokzati megjelenése olyan, mintha a Csobánc koporsó alakú tömbjét egy óriás kettészelte, majd „lecipelte” volna a diszeli templomtérre. Arra törekedtünk, hogy azzal a magától értetődő egyszerűséggel alakítsuk ki a kiállítóház tereit, amilyen természetességgel simul a malom a környezetébe. Úgy képzeltük, hogy a hagyományosan elfogadott múzeum-funkciót kitágítanánk oly módon, hogy az Alapítvány már országsszerte közismert kiállítás-sorozatainak bemutatásán túl, a falu „második templomaként”, zenei-, képzőművészeti-, színházi előadótér gyanánt – a bibliai ünnepkör jeles csomópontjai, úgymint Húsvét, Pünkösöd, Karácsony, netán szüreti mulatság vagy menyegző, és más, előre meg nem határozott közösségi rendezvények tereként is – kapcsolódhasson vissza Tapolca-Diszel mindennapjaiba. [...] Az Első Magyar Látványtár gyűjteménye egy olyan széles és mély meder, melyben a madáchi „*édennek utolsó sugára*” által ősviselős népi tárgyaktól a legelőremutatóbb avantgárd darabokig szinte minden megtalálható. A diszeli kiállítóház belsejének formavilága azt a látványtárosi szellemet szeretné szolgálni, melyben az ősbibb és a modernebb elemek (mondjuk a térforma és a térlefedés) oly módon erősödnek fel egymásban, miképp a keleti misztikában jin és jang.”

A kiállítóház megnyitását eredetileg 1996 nyarára, a magyar államalapítás millicentenáriumának évfordulójára terveztük. Ám ahogy a Ferencz József-korabeli milleniumi megemlékezések is eltolódtak egy évvel, mi is adtunk magunknak még egy esztendő, nem akarván megerőszakolni az épület kivitelezési munkálatait. Végül is 1997 nyarának Péter-Pál napján, a „*Mindenkinek kenyér és rózsza*” című tárlattal ünnepélyesen megnyitotta kapuit Tapolca-Diszelen az Első Magyar Látványtár kiállítóháza, ezzel az eseménnyel immár két évtizedes tradíciót indítva útjára. Szegő György DLA építészkritikus így írt az épületről a „*Mindenkinek kenyér és rózsza*” című látványtári nyitókiállítás vonzásában: „Az első kiállításon tehát a kenyér, a rózsza és nyomukban a kereszt azok a hívószavak, kapcsoló őstípusok, amelyek az energiákat összegyűjtik. Ezekből alakul a tárgyak rendszere a malom Mújdricza Péter építész által megalkotott, egyszerre kultikus és kiállító terében. Különös kapcsolatot érzek a Mújdricza-féle galériás malombelső és Frank Lloyd Wright New York-i

Guggenheim Múzeumán (1957-59) spirális körüljárhatósága között. Itt is megvan – kicsiben és szerény keretek között – az „egész” térbeli együttlátása. Akár lent, akár fent tekintünk körül, magunk fölé vagy alá, átláthatjuk annak potenciális esélyét: itt „minden mindennel összefügg”-het. Ez az építészeti hatás meghatározó templomi érzést vált ki a múzeumba belépőben.” 15

A „*Mindenkinek kenyér és rózsza*” valójában egy pásztorfaragás, egy Vörösváry Ákos által fölfedezett „talált tárgy”, azaz ready-made, Lóki Vince keze munkája 1952-ből. Egy fiókokkal, gyertyatartókkal és borotválkozó tükörrel ellátott népi műtárgy, amely egy pásztorfigurát és egy kost is megjelenít. A „*Mindenkinek kenyér és rózsza*” a FUGA alagsorában megrendezett tisztelgő kiállításunknak is egyik jeles, a bemutatott látványtári tervrajzoknak is ihlető erőt kölcsönző darabja, amely mintegy „szenteltvíz tartó” pozícióban találta meg a helyét a Trezor feketére festett betonfalazatú, underground templomtérként felfogott kiállítóterében. A bejárattal szembeni főfalán, színezett szabadkézi rajzokon jelennek meg a dizseli látványtári kiállítóház természeti és épített környezetének, épülettömegének és belső tereinek látvány- és tanulmánytervei, Bánfalvy Zoltán barátunk zseniális, körpanorámás, színes fotográfiáinak szomszédságában. A tervrajzok felett, a hosszhajó főfalának teljes hosszában a betonmennyezet közvetlen vonzásában Vörösváry Ákos installációja *Éljen a Haza!* címmel – 11 db kézzel festett színes tányér. A főhajó egyenes záródású keleti apszisában Szemadám György *Lélekszkafander* című munkája, amely maga is egy középkori katedrális alaprajzát idézi. Ugyanis a *Lélekszkafander* egy, a Szemadám-családot több generáción át kiszolgáló pólya, mely annak idején, pólyás csecsemőként a művészt is óvta, védelmezte. A kiterített pólya fejrésze a templom apszisa, (amúgy az underground templomtérként felfogott Trezor terének pont a keleti, „egyenes záródású” apszisában!) teste a főhajó és a kötöző szalagok a támfalak. A pólya-templom szíve is valódi szív, melyet a művész édesanyja hímezett saját kezűleg. Bevallom, amikor az üveg alá helyezett, bekeretezett művet először megláttam, annyira elbűvölt, hogy föl sem tűnt, hogy egy Szemadám-mű előtt állok.

A *Lélekszkafander*rel szemközt, a Trezor nyugati apszisának egyenes záródású végfalán, szintén csak egyetlen munka látható, amely szerény méretei ellenére a teljes fekete betonfelületet uralja. Szerzője e sorok írója: A *Fal* című, 1983-as keltezésű montázs. Valójában valamelyik művészettörténeti tankönyvből, hirtelen fölindulásból borotvapengével kimetszett, Markó Károly *Visegrád* című képébe – vörös antiutópiaként – belegorombított dunai

vízlépcső ragasztmánya. A komcsi-vörös vízlépcső-ragasztmányon egy még komcsibb vörös, fordított helyzetű, ötágú sátáncsillag van. A montázs *A Dunánál* című, a vízlépcső ellen protestáló kiállításra készült, amelyre Gyertyános Zoltán építész barátom hívta fel a figyelmemet. A Magyar Urbanisztikai Társaság kiállítóházában 1983 tavaszán megrendezett tárlat faláról a megnyitó másnapján leszedette a munkát a korabeli belügyminisztérium vigyázó szemű rendőr-cenzora, Somogyi Győző *Keleti szél* című művével és egy Karátson Gábor festménnyel együtt, mely utóbbinak a címe már nem jut eszembe. Arra viszont élénken emlékszem, hogy Apám, a maga keresetlen szuggesztivitásával elismerően jegyezte meg: – Na ezért a töködnél fogva fognak föllógnak a kommunisták! És egyáltalán, hová teszed a képet? – Tervezek neki egy múzeumot! – vágtam rá. Mindezt még évekkel azelőtt jelentettem ki ifjonti magabiztossággal és felelőtlenséggel felhőnek támasztva a létrát, hogy Vörösváry Ákos a diszeli múzeum tervezésével megbízott volna és a képet biztonságba helyezhettem a Látványtár gyűjteményében. (Csak halkan jegyzem meg, *A Dunánál* című kiállítás, még abban az évben, alternatív közösségi Nobel-díjat is nyert Stockholmban.) Hogyan, hogy sem, elgondolkodtatóan óvatosságra intő körülmény mégis, hogy a dunai vízlépcső témája (Karátson Gábor forog a sírjában!) még ma sem került le a honi energiapolitikai napirendről, sajnálatosan jelezvén *A Fal* című montázs huszonegyedik századi, különféle kelet-európai hatalmi berendezkedésektől fenyegetően független aktualitását. Jelen kiállításon történő „felmutatása” – a dunai vízlépcső későfausti rémálmának fehér varázslat-szerű elhárítási kísérlete.

Mert ilyes fajta „fehér varázslatra” még van példa a tárlat falain e sorok írójának alkotói praxisából. Ugyanis a *Petőfi Sándor Mosztárban* című kép, amely a bejárattól balra ékelődő pozitív sarkon látható a Trezorban, a – Csontváry Kosztká Tivadar festményéről is nevezetes – mosztári hídnak a Neretva feletti, stratégiaileg amúgy teljesen fölösleges felrobbantására reagált a huszadik század utolsó évtizedében. A képen Petőfi *Nemzeti dal* című költeménye olvasható, úgy, ahogy Landerer kézi nyomdagépéről lekerült, azzal a kiegészítéssel, hogy a „*Fényesebb a láncnál a kard,/ Jobban ékesíti a kart,/ És mi mégis láncot hordunk!/ Ide veled régi kardunk!*” forradalmi versszakát Csontvárynak a *Híd Mosztárban* című festménye áttetszően piros fénymásolatával „átmenetileg” leárnyékoltam. Legyen valamelyest haloványabb arra az időre, míg Szarajevóban el nem csendesedik a háború... Mert napjainkban, Észak Balkán és Közép-Kelet Európa legújabb kori történelmi örvényeiben a túlzott kardcsörtetés talán még kevésbé helyénvaló és bölcs, mint mondjuk az 1848-as szabadságharc idején. Reménytelen reményként reméltem ezzel a leárnyékoló/montírozó gesztussal, hogy a lerombolt, gyönyörűséges mosztári híd valamikor talán ismét járható lesz... Legnagyobb

meglepetésemre és örömömrre a híd végül is nemzetközi műemlékvédelmi szakmai összefogással valóban újjáépült!

A FUGA szervezőinek is köszönhető, szerencsésen irányított véletlen, hogy jelen kiállítás záróeseménye és az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulója –, a mi október 23-ánk – időben éppen napra egybeesett. Ugyanis Petőfi Sándor 1848-as néplélek-lobbantó impulzusa 1956. október 23-ával is összecseng, akaratlanul is „rímelve” a Vörösváry-féle látványtári *Piros-Fehér-Zöld-, azaz PFZ-sorozat* kiállítótérben látható darabjaira. Például a *Három a magyar igazság* – három borosüveg megtestesüléseképp, aztán a szintén három darabból álló színes, kézi fonatú üvegekorsó-sorozat, felerősödve az *Éljen a Haza!* című, már említett kézzel festett tányérok tizenegy sorával, amely művek Somogyi Győző olyan grafikai közelében találták meg a helyüket, mint a szörnyűségeken szépséges *Ez a zsidók királya* című kép, a *Jézus és a tanítványok* valamint a *Megkötözött Jézus*. Szívmelengető emlék számomra, amikor a Látványtár alakuló tervrajzait Somogyi Győző a huszadik század nyolcvanas éveinek végén, a csobánci szőlőhegyen megtekintette, meglepetten jegyezte meg: „– Jé, de szép! Én szoktam ilyeneket rajzolni.” (Kitüntetető volt ez az elismerés, már csak a miatt is, mert építészeti terveim, esetenként bizony remegően *szabad* kézzel rajzolt stílusától néhány szakmai kollégámat/barátomat/kedves és kiváló konkurenciamat, éppen akkoriban – a lelki-fizikai rosszullet környezetébe. Amit én, mint zsigeri kortárs kritikát, kissé szégyentelenszerűen szemtelen, vállvonogató rezignációval viseltem el...)

Kitüntetető megtiszteltetésként éltem meg azt is, hogy a kiállítást Jakab Csaba építész, egyetemi tanár nyitotta meg, aki Hölderlin nevezetes verse nyomán Heidegger-t is idézte a költői lakozásról. „*Van mérték a földön? Bizonytalán/ Nincs.*” – olvasta fel Hölderlin vesssorát, amelyre mi, földi halandó ÉP-ítők, akarva-akaratlan reagálva, a lehetetlent megkísértve próbálunk mégiscsak – csakazértis(!) – emberibb arányokat, otthonosabb, belakhatóbb tereket alakítani/létre kényszeríteni... Talán erre, a lehetetlenre való törekvésre példás kísérlet a látványtári belsőtér is, ahová belépve, többek hasonló élménye alapján, kicsit máshogy, kicsit elvarázsoltabban/megilletődöttebben viselkedünk valamennyien. Kicsit talán jobb emberré leszünk. Megembereljük magunk... Jómagam is mindig ezt tapasztalom, amikor a Lét súrlódásai, megélhetési viszketegei közepette elhasználtabbnak/rosszabbnak érzem magam, és a Látványtárba látogatva újra igazabb önmagamnak – újra embernek – tekinthetem magam. Jakab Csaba megnyitó beszédében kihangsúlyozta Vörösváry Ákos és a látványtári baráti kör meghatározó szerepét,

melyhez, mint felelős társasjátékhoz egy új, felelős társasjátékos, jómagam is kapcsolódhattam az épület tervezésekor. Jakab Csaba, immár új látványtári barátunk, aki Tamási Áronhoz hasonlóan Farkaslakáról származik, a nagy erdélyi író is megidézte a hölderlini mérték kereső kételyeket feloldván:

18 „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Ezért nem tudom elképzelni én sem, hogy máshol éljek a világon, mint Magyarország, ahol ilyen helyek is létrejöhetnek, mint a Tapolca-Diszel-i vízimalomból kialakított látványtári kiállítóház.

Kiállításunkon a *Petőfi Sándor Mosztárban* című kép bal alsó sarkához „illeszkedett” az, a mintegy húsz A/4-es lapon kinyomtatott, munkaközi beszélgetés is, melynek egyik jeles vonulata az Első Magyar Látványtár koncepciójának tágabb, társadalmi/szociológiai és művészeti/kulturális kontextusba helyezése volt – a jelen eszmefuttatásunk mottójaként is idézett Erdély Miklós Építészeti szakácskönyve nyomán. E munkaközi beszélgetés *Gyakorlati utópiák, avagy az organikus dekonstrukció...* címmel hangzott el 2017. február végén az Építészfórumban, Pásztor Erika Katalina építész és médiaszakember, Nagy Dénes matematikus, Ortutay Tamás képző-és iparművész valamint jómagam részvételével a 2017 januárjában a Magyar Építőművészek Szövetsége Kós Károly-termében rendezett előző kiállításomról és az azt keretező konferenciáról. E beszélgetés írott, még kiadatlan, munkaközi változatában olvashatjuk a Látványtárról: „Vörösváry Ákos a barátával elment Diszelbe, megszerzett egy romjaiban is gyönyörű vízimalmot, de a helybeliek szakmai és emberi tudása, esetenként hosszú évtizedek óta alvó képességei nélkül nem tudtunk volna vele csinálni semmit. Igaz, miképp a nagyvárosiak, mára a falusiak is atomizálódtak, idegen testté váltak a saját környezetükben. Egydimenziós emberré, akiknek egyetlen feladata, hogy eladják magukat a munkaerő piacán, tehát a konzum-idióta pénzkeresés, ami pénzen aztán különféle, hasznosnál haszontalanabb szolgáltatásokat vásárolhatnak maguknak. Régen a falusi ember számára nem kellett „munkahelyet teremteni”, ő maga meglátta mi a dolga, mi a feladata a tájban, azt magától értetődően elvégezte, eltartotta a családját és nem volt rászorulva senkire. Így aztán—*Ha változtatni akarsz, a Változás légy magad!* – elsőként önmagunk és a helyi közösség ÉP-ítő/gyógyító „kezelésére” volt szükség, ami Tapolca-Diszelen az Első Magyar Látványtár kiállítóházában, Magyarföldön pedig a fatemplomban testesült meg. A diszeli népességfogyás is megállt, sőt, azóta közel 20 %-kal gyarapodott a település lélekszáma. Igaz, javarészt a nagyvárosból „katapultáló” szabadgondolkodók által... És ez zajlik most Magyarföldön is. *Organikus dekonstrukció*, de nem szűkebb szakmai, hanem tágabb társadalmi léptékben – a város és vidéke, vidék és városa egymást felerősítő és kiegészítő, ÉP-ítő összefüggéseiben.

És ez itt a lényeg! Mert ebből a nagyvárosi Lét is gyógyulhat. Szellemi akupunktúraként, valamiféle kulturális villámcsapással...”

Keserü Katalin művészettörténész a látványtári Trezor-tárlat zárásakor külön kiemelte, hogy a még publikálatlan (olykor publikálhatatlan) munkabeszélgetések kiállító térben történő kifüggesztése, nyilvánossá tétele a huszadik század nyolcvanas éveinek kelet-európai magánműtermi bemutatóin, szabadon szervezett összejövetelein, mintegy „szamizdat”-szerűen volt mindennapos. Nos, még művészettörténeti tanulmányaim idején, a nyolcvanas évek derekán, hasonlóképp szamizdatként lapozgattam Richard Coudenhove-Kalergi *Gyakorlati idealizmus* és Gandhi, szintúgy *Gyakorlati idealizmus* című szövegeit is, (melyek, a szó szoros értelmében világfelforgató ambícióval, közel egy időben, a huszadik század első harmadában készültek,) amely művekre ERVÁN, azaz Erdély István építészmérnök, Erdély Miklós édesapja hívta fel a figyelmem pasaréti, Lotz Károly utcai műtermében. Pistapapával rengeteget beszélgettünk a már akkoriban is a fojtogató globális, szellemi és morális kontraszelekcióról, ami aztán a berlini fal leomlásával akaratlan összefüggésben csukódott össze a Földgolyón. Egyet értettünk abban is, hogy ez a morális és szellemi kontraszelekció nem kímélte meg bolygónk egyik monoteista vallását sem, szélnek eresztvén a Mammonimádó emberalatti ember *globalibugris* démonait...

Új Forrás 2018/2 – Műjűrtúra Péter: 20 éves az Első Magyar Látványtár kiállítóháza – látványtári tervek és ihlető művek

Miért is olyan fontos ez ma?

Mert Richard Coudenhove-Kalergi a huszonegyedik század Európáját harmadik világháborúként fenyegető kozmopolita *Eurafrika/Eurábiaprojekt*, Gandhi pedig az indiai nacionalista *szatjágriha*, az indiai nemzeti erőszakmentes együtt-nem-működés felszabadító alapelveit ugyanazon cím megválasztásával – *Gyakorlati idealizmus* – fektette le. Korabeli *konteó* és *konprakti* – összeesküvés elmélet és gyakorlat –, de hűsbavágóan ellenkező előjellel! Megjegyzem, éppen Coudenhove-Kalergi és Gandhi társadalom átalakító programjainak, mondhatni *szociális szobrászatainak* feloldhatatlan antagonizmusa miatt változtam át a mi, máig lezáratlan munkabeszélgetésünk és a megelőző kiállításom címét is – *Gyakorlati idealizmus* helyett – *Gyakorlati utópiákra*...

Talán mondanom sem kell, jelen tárlatunk záróeseménye hasonlóan kibékíthetetlennek tűnő hit- és vallás- és művészeti ellentmondások világszemléleti vulkánkitörései közepette zajlott. Almásy Zoltán, az én vakmerően szóki-mondó, középiskolás barátom, a kiállítóter falain sorjázó piros-fehér-zöld

PFZ-ready-made-k – a *Három a magyar igazság és az Éljen a Haza!* Vörösváry Ákos alkotta/felismerte látványtári szekvenciái – és a velük szemben szinte vádlóan protestálni/feleselni látszó, a Megfeszítettet ábrázoló, szörnyűségesen szép *Ez a zsidók királya* című Somogyi Győző grafika vizuális örvényében a következőképpen fakadt ki: „– Péter, mivel provokálsz te itt bennünket?”

Így utólag visszagondolva, nem tudom, elég meggyőzően tudtam-e ott, helyben kifejtetni, hogy nem elsősorban a polgárpukkasztó társadalmi provokáció örök-avantgárd gesztusa volt az elsődleges céloom, sokkal inkább a kiállításon is akarva-akaratlan megidézett, valamennyiünkben örvénylő ezeréves történelmi feszültségek reangalizálásának, alkotói kezelésének, megkötésének és feloldásának békítőbben előremutató, szerény kísérlete az ÉP-ítés, a képzőművészet – Vörösváry Ákos megfogalmazásában – a „tárlatművészeti előadó művészet” nyelvéen. Ugyanis: „Ha a dolgokat néven nevezni nem lehet és nem is szabad, – tanítja Bibó István – akkor az előbb-utóbb az egész közösség általános értelmi és erkölcsi lezülléséhez vezet.”

Ott és akkor, bizonyosan nem jutott eszembe például Erdély István Harmadik Testamentuma sem, melyet az Ó-és Újtestamentum egymást kiegészítő és felerősítő szintéziseképp írt, önnönmagát ERVÁN-ná lényegítve hosszú évtizedeken át, és amelynek első parancsolata így hangzott: „*A Lét alapja a szeretet, melynek sem oka sem célja nincsen...*” Mindig hálásan emlékszem vissza Erdély Istvánnal folytatott csütörtöki beszélgetéseinkre a Lotz Károly utcai műteremben, és az Erdély Miklós vezette INDIGO-csoport tagjaként a sorozatosan betiltott kiállításainkra. Talán nem véletlen az sem, hogy az Első Magyar Látványtár kiállítóháza is Erdély Miklós Építészeti szakácskönyve ihletésére készült: „*Végy egy felesleges teret! Gondolkozz el benne és szabaddítsd fel magad! Tedd otthonossá!*”

Talán a mi kis Univerzumunk, atomháborúval súrolt/súsárolt Földgolyónk is „a végtelen tér jeges köpenyében”, a mi egyetlen életünkkel egyetemben – valamiféle alig ismert és fölismert – „*feleslegesnek tűnő tér*”? Milyen jó is lenne, ha egyfajta fehér varázslatként Budapesten, a FUGA feketére festett betonfalú bunkerében, ezen az underground templomtérként elgondolt Trezor-óvóhelyen, az Első Magyar Látványtár kiállítóházának két évtizede előtt tisztelegve, ebben az ihlető látványtári művekkel felelős társasjátékban, a mi életeinket is igazabban és tisztábban felszabadult, *kozmikus otthonosságban* élhetnének meg... Bal szemem *baloldali*, jobb szemem *jobboldali*, szoktam volt hangoztatni, és ahhoz, hogy a Tér Végtelenjében, minimum 3D-ben is láthassak, mindkét szemem „világlátására” szükségem van. „*A külső formának csak annyiban van jelentőségük, amennyiben az ember bensejében lakozó szellemnek a kifejezései.*”

Köszönet a FUGA vezető szervezőinek, Nagy Bálint építész mérnöknek és Őry Júlia művészettörténésznek a kiállítás létrejöttének lehetőségéért, türelméért és segítségükért.

Budapest, 2017. december elején

21

